

*Снежана Павловић,
руководилац службе за имовинско љравне
љослове ЈП “Електройривреда Србије”, Беољрад*

Својинска трансформација и нека практична питања

Својинска трансформација је процес у чијој реализацији свој интерес налазе предузећа, акционари, држава и фондови који убирају средства од преноса или продаје капитала. У пракси сви наилазе на практична питања која успоравају или отежавају процес својинске трансформације. Она се односе на вредност капитала, идентификацију државног капитала у предузећима, моделе својинске трансформације, отплату акција, њихов промет и др. Циљ овог рада је да укаже на та питања.

Вредност капитала и начин процене

Према члану 3. Закона о основама промене власништва друштвеног капитала вредност друштвеног капитала, чини пословна актива предузећа, умањена за непокривене губитке и за вредност капитала других власника.

Предузеће које располаже друштвеним и државним капиталом, који је предмет трансформације, проценом утврђује вредност укупног капитала, вредност друштвеног и државног капитала и вредност капитала других власника и процењени капитал исказује у акцијама или уделима а затим га изражава у новим динарима и девизном еквиваленту.

Процена вредности капитала врши се применом приносног метода, као основног метода и применом метода нето имовине, као корективног метода, као и метода ликвидационе вредности.

Закон о својинској трансформацији прописује у члану 55. да предузећа која су започела својинску трансформацију по раније важећим законима и имају потврђену вредност капитала решењем о вредности капитала и односима у капиталу (друштвени, акцијски и разлика за доплату) не морају да врше нову процену вредности, под условом да нису вршила статусне промене, а члан 57. истог закона даје могућност избора предузећу да ипак изврши нову процену вредности применом нове методологије.

Избор методологије односно начина процене је истовремено и избор вредности која се чини повољнијом за својинску трансформацију, јер примена приносне методе као основне методе или примена методе нето имовине која је раније била основна метода не дају сличне вредности. Ако се томе дода период у коме се врши ревалоризација раније процењене вредности капитала онда се може десити да два предузећа исте величине и потенцијала имају различите вредности.

Овако дата могућност избора доводи до нереалне вредности акција предузећа што ће се уочити на берзи приликом њихове продаје, држава нема реалне параметре на основу којих може да прати процес својинске трансформације са аспекта вредности.

Државни капитал у предузећима која се трансформишу

Закон о основама промене власништва друштвеног капитала садржи одредбу у члану 2. према којој је предузеће које располаже друштвеним капиталом дужно да утврди вредност укупног капитала, вредност друштвеног капитала и вредност капитала других власника. У предузећу се идентификује и процењује државни капитал ако је то предвиђено законом.

Идентификација државног капитала у предузећима која врше процену је јасна када се ради о предузећима код којих је посебним законима утврђено да је сав капитал којим предузеће располаже државни капитал. Посебним законима којима су оснивана односно организована јавна предузећа, утврђено је са којим билансним стањем се прави пресек. Међутим остало је отворено питање какав имовинско правни статус имају трајна улагања која су та предузећа имала код друштвених предузећа, ако су она извршена пре доношења посебних закона. Исто питање се односи и на друштвена предузећа која су, накнадно организована јавна предузећа, раније оснивала, јер идентификација државног капитала није вршена у тим друштвеним предузећима мада имовина и капитал припадају предузећу независно од тога у ком облику својине се предузеће налази и када је вршило улагања.

Вредност капитала, ратна штета и приносна метода

Имајући у виду да је један број предузећа претрпео знатна оштећења објеката и опреме за време рата 1999. године јасно је да она послују са битно смањеним потенцијалом. Разорени објекти и уништена имовина имају статус потраживања и то

највероватније ненаплативих. Предузећа која су пре рата извршила процену вредности имају разлога да изврше нову процену којом би се утврдила реална вредност капитала.

Поред процене вредности имовине основ за нову процену је садржан у резултатима који се добијају применом приносне методе.

Финансијска анализа се заснива на анализи рачуноводствених извештаја (биланса стања и биланса успеха) предузећа сачињених са датумом процене као и на извештајима за време од најмање 5 година које претходе процени. Пројектовање будућих резултата заснива се на: претпоставкама текућег пословања, мерама пословне политике и пројекцијама тржишних услова пословања. У том случају по овом основу предузећа морају да раде нову процену вредности. Што има значајне последице уколико је извршено јавно оглашавање за први или други круг својинске трансформације.

Уколико су пројектовани резултати негативни или маргинално позитивни, а посебно ако се такав резултат добија у терминалној години, односно када је стабилизација на том нивоу, онда се преиспитује сврсисходност примене приносног метода. У том случају вредност предузећа није у његовим будућим резултатима. Она се онда налази у средствима којима оно располаже и која имају одређену вредност.

Статусне и организационе промене у току својинске трансформације

Општа правила из члана 421. ЗОП-а прописују да се предузеће може поделити на два или више предузећа (подела) променити облик (промена облика предузећа) или спојити са другим предузећем (спајање),

Предузећа се могу поделити на два или више предузећа (подела). Поделом предузећа настају два или више нових предузећа, са статусом правног лица. Предузеће које је подељено престаје да постоји, а права и обавезе преузимају новооснована предузећа. У поступку својинске трансформације подела предузећа није пожељна све док се не изврши идентификација власника акција, јер подела предузећа условљава поделу имовине као и одређивање који акционари имају акције у једном а који у другом предузећу. Уколико има потребе да се изврши подела предузећа пожељно је да се то обави пре доношење одлуке о својинској трансформацији.

Промена облика предузећа је промена организационе форме или својинског облика. Предузећа истог или различитог облика могу променити облик ако су најмање једну годину уписана у регистру привредног суда. То значи да се форма предузећа не може мењати одмах после првог круга својинске трансформације, јер се после првог круга врши упис настале промене у судски регистар.

Предузећа истог или различитог облика могу се спајати ако су најмање једну годину уписана у регистру. То важи и за промену облика предузећа.

Предузећа која се спајају преузимањем закључују Уговор о спајању преузимањем. Управе предузећа, учесника у спајању преузимањем, дужне су да сачине пи-

смени извештај, с образложењем уговора о спајању и критеријумима за вредновање имовине.

Управе предузећа која приступају спајању преузимањем именују овлашћене процењиваче за своје предузеће, споразумно могу именовати заједничког овлашћеног процењивача или ће то на њихов предлог учинити суд. Овлашћени процењивачи подносе извештај о резултату процене.

Уколико је отплата акција из претходних емисија у току а проценом се утврди различита вредност од вредности која је утврђена приликом емитовања акција, долазе у питање и уговори о куповини акција ако се отплата врши на рате, јер се мења износ рате за отплату. То доводи до несигурности која у својинској трансформацији није пожељна.

Промена облика организовања и подела предузећа се практично не могу спровести у току својинске трансформације већ те промене треба обавити пре или после. Ако се има у виду дужина поступка својинске трансформације онда у том периоду ове промене предузећа не могу вршити бар годину дана.

Порез на акције

Акције на име или удели које акционари стекну уписом, куповином са попустом или без поуста подлежу плаћању пореза на имовину. Како се у поступку својинске трансформације по закону издају само акције на име то значи да су сви акционари и власници удела порески обвезници, уколико не подлежу ослобађању за износ у вредности који закон пропише. Стицањем акција у предузећу које не остварује добит и у коме акционар не остварује дивиденду он постаје порески обвезник и има трошкове самим тим што је власник акција или удела, што дестимулативно делује на ток својинске трансформације у предузећима која не остварују добит, а таквих је све више.

Акцијски фонд и удели

Акције које предузеће није продало до истека рока из јавног позива за други круг преузима акцијски фонд образован у складу са законом. Уписане акције са попустом од чије су отплате одустали уписници акција преузима Акцијски фонд истеком накнадног рока за њихову уплату. Уписане акције које се стичу под повлашћеним условима у складу са овим законом код продаје акција ради прикупљања додатног капитала, а од чије уплате су одустали уписници акција истеком накнадног рока за њихову уплату као и преостале акције друштвеног капитала након другог круга трансформације у предузећу преузима акцијски фонд.

Закон о својинској трансформацији у овим одредбама не решава питање удела, па се с обзиром на правну природу акција и удела не може са сигурношћу тумачити да ли ће акцијски фонд преузимати и уделе и на који начин ће се вршити њи-

хов даљи промет. Акције су хартије од вредности и њихов промет се врши преко берзе а промет удела не подлеже том правном третману.

Конверзија и кругови трансформације

Претварање потраживања у трајни улог је специфичан вид докапитализације. Закон о својинској трансформацији чланом 29. регулише, као један од модела, конверзију дуга у акције са попустом. По овом закону *новчани дуг* предузећа који је *досио до 31.12.1996. године* конвертује се у акције. То се може вршити уз попуст до 20% од износа конвертованог дуга о чему преговарају дужник и поверилац.

Конверзија се може вршити уговором који се закључује са предузећем-дужником, док је поступак трансформације у току, а може и касније када се акције налазе код акцијског фонда. Конверзија новчаног дуга предузећа у акције врши се умањењем ревалоризоване вредности акција које је акцијски фонд преузео од предузећа, највише до износа од 20 одсто од укупног износа конвертованог дуга.

Претварању улагања и потраживања у трајни улог претходи Програм промене власништва и одлука органа предузећа, што је обавезан услов за закључење уговора. Одлука органа управљања мора да садржи битне елементе уговора, а посебно уговорне стране, предмет уговора, врсту конверзије и услове под којим ће се уговор закључити.

Закон о својинској трансформацији је утврдио обавезу предузећа да спроведе два круга продаје акција. Конверзија није обухваћена круговима трансформације па се у пракси поставља питање да ли је она “нулти круг” или се обавља после другог круга. Уколико је вредност капитала висока а потраживања нису знатна и нема много запослених нема утицаја у којој фази поступка се спроводи. Уколико су потраживања већа у односу на вредност капитала и права запослених да остваре право на “бесплатне акције” и акције са попустом, као и поверилаца да остваре то исто право у висини до 20% вредности потраживања некад неће бити једноставно дати одговор на питање ко има прече право на попусте - повериоци или запослени.

Ово питање добија на значају ако су запослени истовремено и повериоци предузећа по основу неисплаћених зарада уз друге повериоце, а то су најчешће банке и друга правна лица.

Промет акција, интерних деоница и деоница

Многа предузећа која врше својинску трансформацију применом Закона о својинској трансформацији (“Службени гласник РС” бр. 32/97) у структури капитала имају и акцијски капитал који је настао издавањем акција на основу раније донетих одлука о издавању интерних деоница или деоница.

Имајући у виду да су тада важећи Закон о друштвеном капиталу (“Службени лист СФРЈ” 84/89 и 46/90) и Закон о условима и поступку претварања друштвене својине у друге облике својине (“Службени гласник РС” бр. 48/91, 75/91 и 51/94)

одређивали врсту тих хартија од вредности и њихов даљи промет, поставља се питање да ли предузећа могу емитоване интерне деонице и деонице, из ранијих емисија, да замене у акције.

Интерне деонице емитоване су применом Закона о друштвеном капиталу. Сам закон одређивао је у члану 1.ж и 1.з врсту интерних деоница као хартија од вредности које гласе на динаре, уплаћују се у новцу, одједном или на рате, да гласе на име и да се преносе пуним индосаментом. Интерне деонице давале су право на управљање сразмерно номиналној вредности тих деоница и право на учешће у добити сразмерно уплаћеном делу њихове вредности, увећаном за износ попушта.

Закон је регулисао и њихов промет. Према члану 1.а овог закона интерне деонице су се могле продавати радницима запосленим у предузећу, лицима која су била запослена у предузећу, другим физичким и правним лицима и организацијама за пензијско и инвалидско осигурање. Интерне деонице су сходно члану 1.б. став 2. добијале својство деоница из Закона о хартијама од вредности под условом да су уплаћене у целини и да су испуњени остали услови утврђени законом, а могле су се преносити ако одлуком о њиховом издавању није било другачије регулисано.

Деонице су емитоване на основу Закона о условима и поступку претварања друштвене својине у друге облике својине. И овај закон је одредио у члану 10. да деонице стичу својство хартије од вредности уплатом у целини. Деонице су по закону давале право на управљање, осим деоница које су издаване ради докапитализације које су нису морале да дају право управљања. Право на дивиденду остваривано је сразмерно уплаћеном делу. Закон је одредио да деонице могу да буду деонице на име или на доносиоца а да су у промету по њиховој отплати.

Ове одредбе сходно су се примењивале на интерне уделе и уделе.

Многа предузећа су са наредном емисијом покушавала да деонице или интерне деонице променом броја и номиналних вредности сведу на оне које се емитују по важећем закону. То је било потребно да би се регулисало питање управљања.

У погледу врсте хартија од вредности нема јасних законских прописа у ком поступку се врши ова и конверзија и да ли то обавља Комисија за хартије од вредности и финансијско тржиште или Дирекција за процену вредности капитала.

Трајни улози и државни капитал

Предузеће које располаже друштвеним и државним капиталом који је предмет трансформације, сходно Закону о основама промене власништва друштвеног капитала, проценом утврђује вредност укупног капитала, вредност друштвеног и државног капитала и вредност капитала других власника. Процењени акцијски капитал исказује у акцијама или уделима. Вредност капитала предузеће изражава у новим динарима и девизном еквиваленту.

Уредбом о начину утврђивања вредности капитала (Сл. гласник РС бр. 43/97), чланом 10. прописано је да предузеће које има мешовиту структуру капитала вредност појединих облика номинираног капитала утврђује на основу учешћа сваког

облика у процењеној вредности капитала, на основу пословних књига и посебне документације.

Акцијски (деонички) капитал одражава вредност свих акција које су емитоване пре последње емисије хартија од вредности. То могу бити акције из својинске трансформације, акције које су емитоване применом Закона о хартијама од вредности као и трајни улози у предузеће који су подобни за конверзију у акције. Тако ће акционарска друштва имати у структури капитала већу вредност него што је вредност акција. То се посебно односи на јавна предузећа која могу вршити својинску трансформацију до висине вредности од 49%. Преостали државни капитал нема за сада својство акција и не може се продавати.

Уплата акција

Уплата уписаних акција врши се у складу са одлуком о издавању и продаји акција и уговором о продаји акција, у целости или у ратама. Рок за уплату акција које се уплаћују у целости, односно рок за уплату акција које се уплаћују у ратама износи 30 дана од дана закључења уговора о продаји акција. Рок за уплату наредне рате код акција које се уплаћују у ратама не може бити дужи од три месеца рачунајући од дана када је требало да буде извршена претходна уплата.

Рок за отплату акција које се уплаћују у ратама је шест година од дана закључења уговора, с тим што се у првој и другој години отплаћује по 10 одсто од ревалоризоване вредности уписаних акција, а у осталим годинама по 20 одсто од ревалоризоване вредности уписаних акција.

Закон о својинској трансформацији предвидео је могућност да се уписане акције могу отплаћивати у новцу и обвезницама Савезне Републике Југославије, без обзира на рок доспелости, по основу доспеле неисплаћене девизне штедње грађана.

То значи да гарант за стару девизну штедњу - Народна банка Југославије треба да емитује обвезнице по том основу па да власници штедних улога за које је гарантовала држава изврше замену својих потраживања за акције неког преузећа код кога би куповали акције. Такве најаве још нема.

Ревалоризација уплата уписаних акција, односно ревалоризација уписаних а неотплаћених акција, врши се у складу са прописима којима се уређује ревалоризација. Уколико би се вршила отплата овим обвезницама њихова вредност се не би ревалоризовала па би имаоци морали да акције купљене на рате отплаћују од једном.

Јавна предузећа и концесије

Јавним предузећима која се оснивају и послују искључиво средствима у државној својини управља држава, у складу са законом. У јавним предузећима која се оснивају и послују средствима у државној и друштвеној својини, држава остварује

право управљања по основу удела државног капитала у укупном капиталу јавног предузећа.

Међутим постоје случајеви кад држава може да средство које је у државној својини, а поверено је на коришћење и управљање предузећу изузме од тог предузећа и повери другом предузећу.

Тако Закон о концесијама Републике Србије прописује да се природна богатства и добра у општој употреби, као и објекти, уређаји и постројења које користе јавна предузећа чији је оснивач држава, односно јединица локалне самоуправе, могу дати у концесију другом лицу, под условом да та јавна предузећа не могу обезбедити њихово рационално коришћење, односно несметано функционисање у складу са прописима којима се уређује обављање делатности тих предузећа.

Закон о средствима у својини Републике Србије у члану 86 прописује да Влада Републике Србије може одлучити да се непокретност у државној својини која није у функцији делатности јавног предузећа, установе или друге организације, одузме од корисника.

Непокретношћу се сматра и непокретност која не служи непосредно остваривању функција органа територијалне јединице, а коју је надлежни орган територијалне јединице поверио, односно пренео на управљање јавном предузећу или другој организацији коју је за ове намене основала територијална јединица.

Влада Републике Србије може одлучити да се непокретност у државној својини одузме од корисника ако се та непокретност користи супротно закону или природи и намени непокретности, као и ради давања концесије у складу са законом којим се уређују концесије.

Влада Републике Србије може одлучити да се непокретност у државној својини одузме од корисника и у случајевима који нису наведени, под условом да се кориснику обезбеди коришћење друге одговарајуће непокретности.

Овом одредбом регулисано је право државе да пренесе средства у државној својини другом предузећу. Несумњиво је да је предуслов за ову меру државе да се средства у државној својини не користе рационално. Пре доношења ове мере морало би да се утврди да се природна богатства и добра у општој употреби, као и објекти, уређаји и постројења које користе јавна предузећа чији је оснивач држава, односно јединица локалне самоуправе, не користе рационално односно да се користе супротно Закону.

Уколико је јавно предузеће започело или извршило својинску трансформацију, па се неко од средстава одузме, вредност капитала односно вредност акција пада.

Закони не прописују никаква ограничења у том погледу па јавна предузећа која послују средствима у државној својини као привредни субјекти не могу у том смислу да интервенишу.

Утицај ревалоризације на висину дуга код отплате купљених акција или удела на рате

Неотплаћени дуг по основу уписаних акција ревалоризује се у складу са прописима којима се уређује ревалоризација. Уколико стопе за ревалоризацију нису реалне и не прате вредност капитала који се исказује у девизном еквиваленту може се десити да велики број акција остане неотплаћен и пренет Акцијском фонду.

Утицај инфлације и девалвације на ток својинске трансформације је до сада био уочљив. У примени сада важећег закона одразиће се на обим права запослених за стицање акција под повлашћеним условима, тако да зависно од времена емитовања акција зависи и обим оствареног права, чиме се запослени доводе у неравноправни положај.

Из ових навода може се закључити да на исход својинске трансформације подједнако утичу економски услови у време док се она спроводи, правна регулатива као и благовремено формирање и оспособљавање органа који прате овај процес.